

Válasz Dr. Tóthné Dr. Szita Klára opponensi véleményére

Köszönöm Tisztelt Opponensem értő megközelítését, részletes tartalmi értékelését és értekezésem kedvező megítélését. Kérdéseire és megjegyzéseire az alábbiakat válaszolom.

Dr. Tóthné Dr. Szita Klára dolgozatom első fejezetével kapcsolatban felvetette, hogy: „Hasznos lett volna egy értelmező szótárt is megadni a dolgozat végén a fejezetben említett fogalmak értelmezésére.” (Opponensi vélemény 2. old.) Elfogadom kritikáját és belátom, hogy a fogalomtár valóban könnyebbé tette volna gondolatmenetem megértését. Az írás közben azonban erre nem gondoltam. Ha publikálásra kerül a dolgozat, akkor mellékelni fogok egy szótárt is, amely az előforduló fontos szakkifejezések rövid definícióját tartalmazza a paradigmával kapcsolatosan és a jövőkutatási paradigmák tekintetében is. Itt jegyzem meg, hogy a részletes jövőkutatási fogalomtár 1976-ban készült el Schmidt Ádám irányításával, valamint Fodor Judit és Haraszthy Ágnes szerkesztésében, és jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában (*Schmidt – Fodor – Haraszthy* (szerk.) 1976). Azóta nagyot fejlődött és változott a jövőkutatás. Időszerű lenne ezért a hazai jövőkutatóknak egy új fogalomtár kidolgozásába kezdeni annak érdekében, hogy a lezajlott paradigmaváltás, a versengő paradigmák korszaka, és az integrált jövőkutatás felé mutató kutatási eredmények a fogalmak szintjén is megjelenjenek.

Formai hiányosságként említette meg opponensem, hogy a 44. oldal 2. táblázata alá oda kellett volna írnom, hogy az saját szerkesztés. Dolgozatomban minden, forrásmegjelölés nélküli táblázat és ábra saját készítésű. A szövegösszefüggésekből ez következik is. Én úgy láttam a nemzetközi irodalomban és publikációkban, és saját publikációs tapasztalataim is azt sugallták, hogy csak az idegen forrásokat kell feltüntetni. A hazai PhD dolgozatoknál újabban látom annak a szokásnak a terjedését, hogy a szerzők mindig jelzik a táblázatok és ábrák saját készítését is. A publikálás kiadók által megkívánt formai szabályaihoz mindig igazodom. Jelen esetben ez az én tájékozottságom hiányát jelenti, melyet a jövőben tudok korrigálni.

Opponensem *a paradigmavariánsok képzésével, a kritikai jövőkutatással és a jövőkutatók felelősségével* kapcsolatban vet fel tartalmi kérdéseket dolgozatom további részeivel kapcsolatban.

A paradigmavariánsok képzésével kapcsolatban azt nehezményezi, hogy: „A paradigmakutatásban kevésbé jártas kutatók számára nehéz értelmezni, mit is jelent a módosított Ci átértelmezése, vagy $E(j+1)t(C+a)i(t)$.” (Opponensi vélemény 6. old.) Egyetértek Opponensem kifogásával és azzal a javaslatával, hogy egy részletesebb leírás jobban segítette volna a megértést. Azokat itt az alábbiakkal egészítem ki:

A Cit-k az egyes paradigma összetevők időben változó értelmezési tartományára vonatkoznak. Az elemzésemben 7 összetevőt vizsgáltam minden esetben, tehát az összetevők köre nem változott az időben. Változott viszont az egyes összetevők értelmezési tartománya – a Cit összetevők terjedelme – és értékkészlete – az $Ejt(Cij)$ -k –, vagyis az, hogy az egyes összetevők kiterjedése mekkora és azok miként értelmezettek az egyes paradigmákban, illetve a valóságosan is megjelent paradigmavariánsokban.

Ezekben a „visszafejtésekben” – a paradigmavariánsok képzésének bemutatásában – a mutáció, a keresztezés és az egyesítés evolúciós mechanizmusait vettem alapul, és fogalmaztam meg azokat a jövőkutatási paradigmákra és a paradigmavariánsokra vonatkozóan és az időt is figyelembe véve. A *mutáció* azt jelenti, hogy egy új terület is bekerül az egyik paradigma összetevő értelmezési tartományába. Például a „jövő a jövőben” mellett megjelenhet a „jövő a múltban” is mint a jövőfelfogás értelmezési tartománya. Ekkor át kell értelmezni a jövőfelfogást, tehát a jövőt úgy kell definiálni, hogy mindkét tartományra érvényes legyen a jövő új fogalma. A *keresztezés* azt jelenti, hogy egy paradigma összetevőt az egyik paradigmából belehelyezünk a másik paradigmába megváltoztatva ezzel a másik paradigma azonos összetevőjének értelmezési tartományát és az értékkészletét is, mert a másik paradigma szóban forgó összetevője tartalmának összhangban kell lennie a paradigma többi összetevőjének értelmezésével. Például a kritikai paradigma módszertanát kicseréljük a pozitivista paradigma modellezési módszertanára, akkor a kritikai paradigma új variánsa szerint olyan modelleket kell építenünk, amelyek az emberi viselkedést modellezik. Ilyen modellek lehetnek például a multiágens modellek. Az *egyesítés* révén két létező paradigma azonos paradigma összetevőjét együtt tekintjük érvényesnek az új paradigmavariáns létrehozásában. Ekkor csak egy paradigma összetevő tekintetében értékeljük át a szóban forgó paradigma összetevőt, és valamelyik létező paradigma rendszerébe illesztjük bele az új értelmezési tartományú és értelmezésű összetevőt. Például az embert mint jövőalakító tényezőt a kritikai paradigmából beletesszük a pozitivista jövőkutatás tárgykörébe, akkor az új

paradigmavariáns módosult tárgya az objektív és a szubjektív tényezők együttes, jövőt determináló szerepe lesz. Ezt tartalmazza képletekbe foglaltan a 9. táblázatomban a 156. oldalon.

Meg kell azonban jegyezni, hogy nem válhat életképessé minden lehetséges paradigmavariáns, mert az összetevők együttesének egységes gondolati rendszert is kell alkotniuk. A három paradigma bemutatása és összehasonlító elemzése, valamint a 156. és 157. oldalon írottak már a szelekció eredményét – ami valóságosan létrejött és létezik – jelzik, ugyanakkor az integrált jövőkutatás két paradigmája e lehetséges evolúciós mechanizmusok alkalmazásának és más megfontolásokkal is alátámasztott lehetséges és értelmezhető végeredményére utal.

Tisztelt Opponensem másik kifogását, miszerint: „Ugyanígy amikor a paradigmaváltások a jövőkutatás művelésében kerülnek bemutatásra a táblázatban nehezen értelmezhetők az egyes variánsok változásának vizsgálata, amikor a paradigma összetevők csak számot tartalmaznak, a változások pedig pozitív negatív előjellel értelmezendők.” (Opponensi vélemény 6. old.) elfogadom. A 173. oldalon a 11. számú összefoglaló táblázatban az első oszlop a jövőkutatás továbbfejlődésének lehetőségeit nem csak a paradigmavariánsok képezhetősége szempontjából tárgyalja, azt csak a 4. tényező, a paradigmakészlet felhasználása képviseli. Ezen kívül más tényezőket – 1. az időbeni változások eddigi logikájának követése, 2. a paradigmaverseny kimenetele, 3. a poszt-normál tudományosság kiteljesedése, 5. a vakfoltok felszámolhatósága, 6. az interdiszciplinaritás hatása – is figyelembe vettem, melyeket csak az előző, 10. táblázatban írtam ki részletesen, és az azt megelőző oldalakon elemeztem. Valójában úgy lett volna korrekt a 11. táblázat, ha a számok mellé a megfelelő szöveget is beírom. A táblázatnak a magyarázó szöveg utáni elhelyezése is szerencsésebb lett volna. A „gap” kifejezést is magyarul kellett volna használnom, hiszen a magyar szakmai nyelv fejlesztése is feladata a hazai kutatásnak.

Opponensem a kritikai paradigma kapcsán hiányolja azt, hogy kevés projektet említettem és használtam fel a paradigma lényegének megvilágítására (Opponensi vélemény 5. old.). A kritikai paradigma mentén valóban nagyon sok jövőkutatási projekt folyt és folyik. Az opponensem által is említett Sustainable Households (ENV4-Ct97-0446) projekt is egyike volt azoknak a projekteknek, amelyben Opponensem is részt vett, és Tóth László – szintén a projekt résztvevő kutatója – fogalmazta meg az ebből a projektből leszűrt új módszertani következtetéseket a kritikai paradigma rekonstruálása számára az általam vezetett T 35070 sz.

Paradigmák a jövőkutatásban c. OTKA programom (2001-2004) keretében (Tóth, 2003). Ezen kívül sok más foresight projekt feldolgozásán is alapult e paradigmát feltáró és leíró munkám. Munkámat megkönnyítette a COST A22 – Foresight Methodologies - Exploring New Way to Explore the Future (2004-2007) – programban a részvételem, valamint a The European Foresight Monitoring Network honlapja és tájékoztatója – www.EFMN.eu –, amely 2007. decembere óta rendszeresen gyűjti a világon készült foresight projekteket és azok elérhetőségét. Azokra hivatkoztam, amelyek módszertant fejlesztettek és újítottak a kritikai paradigmán belül, illetve amelyek a legszemléletesebben fejezik ki a kritikai paradigma lényegét.

A jövőkutató felelősségének kérdésében egyetértek Dr. Tóthné Dr. Szita Klára megjegyzésével, amely szerint a kritikai jövőkutatást művelő jövőkutató felelős azokért az alternatívákért, amelyek a workshopok során körvonalazódnak (Opponensi vélemény 5. old.). Minthogy a jövőkutató résztvevő megfigyelő a workshopokban, ezért szakmai párbeszédet, dialógust is folytat a stakeholderekkel annak érdekében, hogy a stakeholderek ne csak kíváncsiak és nem kíváncsiak, hanem lehetséges és megvalósítható jövőalternatívákban is gondolkodjanak. A jövőkutató felelősségét én is komplexen értelmezem, mint Nováky Erzsébet (Nováky, 2007). Fontosnak tartom hangsúlyozni a jövőkutatók a felelősségteljes tudományos és szakmai munkájában a jövőkutatási paradigmák szerinti kutatásokat és a paradigmafejlesztésben való részvételt, valamint a változások folyamatos figyelését, értékelését, a döntések lehetséges következményeinek feltárását és azok beépítését a társadalomban formálódó/újraformálódó jövőgondolatokba, valamint a felelős szakmai segítséget a társadalom jövőformáló tevékenységében. Úgy gondolom, hogy ezen keresztül támogathatja a jövőkutató szakmailag hozzáértő módon és felelősen a „lehetséges jövő megvalósítását”, ahogy opponensem fogalmaz.

Opponensem túlzottan optimistának tartja záró következtetésemet, amelyben ő azt feltételezést látja, hogy, „.....a jövőkutatás, mint önálló tudományterület hazai szinten is változatlanul megmarad és ennek az intézményes háttere is erősödhet. Ő viszont úgy gondolja, hogy: „Ennek némileg ellentmond a jelenlegi tendencia, amikor a IX. Osztályon belül a JKB önállósága megszűnik.” (Opponensi vélemény 8. old.) Úgy gondolom, hogy az integrált jövőkutatás irányába mutató kutatások és paradigmafejlesztések, vagy a most zajló paradigmaváltás érinti a hazai jövőkutatás művelését és továbbfejlesztését is. Ez azonban nem függ össze szorosan az MTA IX. Osztályán belüli akadémiai bizottságok átszervezésével. A

szervezeti forma változását nem tartom olyan mértékben fontosnak, hogy az önmagában meghatározná a hazai jövőkutatás fejlesztésének tartalmi kérdéseit. Az új formát nekünk, jövőkutatóknak kell tartalommal megtölteni, soron következő feladatainkat kitűzni és megoldani. Úgy vélem, hogy a statisztika tudományával való új, bizottságon belüli kapcsolat erősítése segítheti az integrált jövőkutatás gondolatának és paradigmájának hazai megerősödését akkor, ha ezt a kapcsolatot az előrejelzési és foresight célú modellépítési munkák korszerűsítésében és összekapcsolásában kamatoztatni tudjuk.

Irodalom

Nováky Erzsébet (2007): Jövőkutatás és felelősség. Magyar Tudomány 167. évf. 9. 1090-1098. old.

Schmidt Ádám, Fodor Judit, Haraszthy Ágnes (szerk.) (1976): Jövőkutatási fogalomtár. Tudományszervezési füzetek. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Tóth László (2003): A kritikai jövőkutatás és a forgatókönyvírás továbbfejlesztése. Jövőelméletek 12. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Jövőkutatási Kutatóközpont, Budapest.

Budapest, 2011. december 21.

Dr. Hideg Éva
egyetemi docens
közgazdaság-tudomány kandidátusa